

УДК 811.161.2'271

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-40>

ПОРІВНЯННЯ У ПРЯМОМУ ФУТБОЛЬНОМУ РЕПОРТАЖІ

COMPARISON IN LIVE FOOTBALL REPORT

Струганець П.Б.,

orcid.org/0000-0001-7066-1523

аспірант кафедри української мови та славістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

У статті схарактеризовано специфіку порівняльних конструкцій як образних засобів прямого футбольного репортажу. Джерельним матеріалом слугували коментарі журналістів українською мовою на телеканалах «MEGOGO Футбол Перший», «Футбол 1», «Футбол 2», «Суспільне Київ» під час трансляції футбольних матчів. Дослідження виконане з опертям на усталену класифікацію таких складників порівняння: суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння та ознака, за якою один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом). Зазначено, що у футбольному телекоментарі суб'єктом порівняння може виступати низка предметів, осіб чи явищ, що прямо чи опосередковано пов'язані з футбольним матчем, – гра, команда, футболіст, м'яч. Найбільш оригінальними в текстах масмедіа видаються об'єкти порівняння, оскільки вони часто ґрунтуються не на загальномовній усталеній семантиці порівняння, а є індивідуально-авторськими, тобто експлікують образність. У футбольному телерепортажі один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом) за такими ознаками: швидкістю, напрямом руху гравців; позиційною ситуацією на полі; якістю і точністю дій гравця та ін. Лексико-семантичні характеристики порівняння загалом та його компонентів зокрема творять аперцепційну мережу взаємозв'язків із відповідними лексичними одиницями тексту. Проаналізовано граматичне вираження порівняльних конструкцій. Підсумовано, що порівняння як характерні ознаки мови прямого футбольного телерепортажу, з одного боку, вербалізують особливості мовомислення коментатора, а з іншого, вони є засобом інтерактивного зображення гри на футбольному полі. Порівняння як троп увиразнює мову футболу, слугує формуванню образності, вираженню експресивності, значно розширює палітру мовних засобів телекоментаря. Наголошено на потребі вивчення мовної особистості тележурналіста, який коментує футбольні матчі.

Ключові слова: українська мова, репортаж, масмедіа, текст, образність, мовні засоби, порівняння.

The article characterizes the specificity of comparative constructions as figurative means of direct football reporting. The source material was the comments of journalists in Ukrainian on the TV channels “MEGOGO Football First”, “Football 1”, “Football 2”, “Suspilne Kyiv” during the broadcast of football matches. The research is based on the established classification of the components of comparison: the subject of comparison, the object of comparison, and the feature by which one subject (subject) is compared with another (object). It is noted that a number of objects, persons or phenomena directly or indirectly related to a football match can act as a subject of comparison in a football TV commentary: a game, a team, a football player, a ball. The objects of comparison appear to be the most original in mass media texts, as they are often not based on common-language established semantics of comparison, but are individually authored, that is, they explain imagery. In a football TV report, one subject (subject) is compared with another (object) according to the following characteristics: speed, direction of movement of players; positional situation on the field; the quality and accuracy of the player's actions, etc. The lexical-semantic characteristics of the comparison in general and its components in particular create an apperceptive network of interconnections with the corresponding lexical units of the text. The grammatical expression of comparative constructions is analyzed. It is concluded that comparisons, as characteristic features of the language of live football television reporting, on the one hand, verbalize the peculiarities of the commentator's linguistic thinking, and on the other hand, are a means of interactively depicting the game on the football field. Comparison as a trope emphasizes the language of football, serves to form imagery, express expressiveness, and significantly expands the palette of linguistic means of television commentary. The need to study the linguistic personality of a TV journalist commenting on football matches is emphasized.

Key words: Ukrainian language, report, mass media, text, imagery, lingual means, comparison.

Постановка проблеми. Футбольний телерепортаж як медійний жанр віддзеркалює події під час футбольного матчу. Телекоментатор передає напругу спортивного протистояння, оцінює гру команд, футболістів, вербалізує цікаву і потрібну інформацію про учасників матчу. Така низка завдань вимагає від журналіста мовної майстерності, вміння добирати асоціативно-образні засоби, у тому числі порівняльні конструкції. Незважаючи на те, що порівняння здавна було предметом зацікавленнь, особливості цього засобу у футболному телекоментарі ще не проаналізовано. З огляду на це задекларована проблематика видається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В ученні про мовностилістичні засоби порівняння розглядають «як вияв тропеїчної системи мови, що виникає в мовомисленні на ґрунті асоціативних уявлень й знаходить реалізацію в лексико-граматичних формах; його природу пояснювано через психосоматичні процеси зіставлення смислів за принципом схожості чи суміжності з посиленням на переносні, метафоризовані значення» [1, с. 159]. За дефініцією Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько, порівняння – це тропеїчні фігури, в яких мовне зображення особи, предмета, явища чи дії передається через найхарактерніші ознаки, що є органічно властивими іншим [3, с. 359]. В основу порівняння закладено логічні дії виокремлення найсуттєвішої риси описуваного через віднайдення того, для чого / кого ця риса є виразнішою, зіставлення з ним та опис. О.О. Селіванова трактує порівняння як стилістичну фігуру, представлену «різними синтаксичними конструкціями, що відображають когнітивну операцію поєднання двох предметів, явищ, ситуацій, ознак на підставі їхнього уподібнення, установлення аналогій між ними» [5, с. 573].

На думку Ю.А. Маковецької-Гудзь, цей стилістичний засіб «характеризується антропоцентричністю, прагненням до зіставлення через оцінювання віддалених одне від одного явищ дійсності, зумовлених суб'єктивним досвідом автора» [2, с. 13]. Уживання порівнянь у текстах телекоментарів пояснюється прагненням журналістів не лише зіставити різні за своєю природою поняття, предмети, а, підкреслюючи якусь характерну рису, виявити своє бачення подій, які відбуваються на футболному полі.

Мета статті – висвітлити специфіку порівняльних конструкцій у прямому футболному репортажі.

Джерельним матеріалом нашої розвідки послужили репортажі українською мовою на телеканалах «MEGOGO Футбол Перший» (MG1), «Футбол 1», «Футбол 2», «Суспільне Київ» (СК) під час трансляції футбольних матчів.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні послуговуємося вже усталеною класифікацією складників порівняння: 1) суб'єкт порівняння (те, що порівнюють); 2) об'єкт порівняння (те, із чим порівнюють); 3) ознака, за якою один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом) [3, с. 359].

У футболному телекоментарі суб'єктом порівняння може виступати низка предметів, осіб чи явищ, що прямо чи опосередковано пов'язані з футболним матчем. Це гра, команда, футболіст, м'яч. А.К. Мойсієнко зауважує: «Опорним словом у суб'єктній частині порівняння визначається характер співвіднесеності з корелятом-об'єктом» [4, с. 106].

Виокремимо домінантні моделі футбольних порівнянь:

– модель «суб'єкт порівняння – це футбольна гра». Наприклад: *Це, до речі, неприємно, тому що швидкоплинний турнір і тут кожен поєдинок на вагу золота* (СК, 20.11.22, 18:31). Порівнюючи поєдинок із золотом, коментатор увиразнює значення матчу для двох команд;

– модель «суб'єкт порівняння – це команда / команди». Наприклад: *Помітно, що команди бояться помилитися, ніби ось такі два відмінники сьогодні на футболному полі* (MG1, 27.11.22, 21:32). Характеризувальна функція порівняння акцентує увагу на обережних діях команд;

– модель «суб'єкт порівняння – це гравець». Наприклад: *Ван Дейк – це справді вождяк цієї збірної* (MG1, 21.11.22, 18:28). Порівняння футболіста із вождяком підкреслює авторитет гравця, можливість впливу на інших членів команди, важливість гравця для команди;

– модель «суб'єкт порівняння – це м'яч». Наприклад: *Я думаю, він (м'яч – П. С.) би якраз став, ну, принаймні в локальному вимірі, якоюсь рятівною паличкою для збірної Катару* (СК, 20.11.22, 19:30). Забитий м'яч, тобто гол, порівнюється з *рятівною паличкою*, оскільки це збереже команду від поразки.

Найбільш оригінальними у текстах масмедіа видаються об'єкти порівняння, оскільки вони часто ґрунтуються не на загальнономовній усталеній семантиці порівняння, а є індивідуально-авторськими, тобто експлікують образність. Наприклад: *Брейтвейт намагається, як яструб, кинутися на цю передачу* (MG1, 26.11.22, 19:07). Порівняння футболіста із *яструбом* позитивно оцінює, вербалізує максимально швидкі та точні дії гравця.

Спостерігаємо і негативно оцінні конотації порівнянь, що вказують на недосконалість гри чи певну «відсталість» стану футболу в країні: *Чимось це нагадало такі архаїчні часи 60-х років, як, приміром, в радянському футболі* (СК, 20.11.22, 18:24).

У лінгвістиці наявні різні класифікації порівнянь. Більшість науковців опирається на класифікацію, побудовану на специфіці семантичних відношень між суб'єктом та об'єктом порівняння. На основі такої ознаки виокремлюють логічні й образні порівняння. «У зарубіжному мовознавстві для таких типів порівнянь існують такі терміни: істинні, риторичні (Ж. Дюбуа), буквальні, порівняння-уподібнення, порівняння-аналогії (А. Міллер)» [2, с. 4]. В українському мовознавстві стало традицією розмежовувати порівняння на загальнономовні та індивідуально-авторські (тобто художні, образні). Логічні загальнономовні порівняння не окреслюють своєрідності ідіостилю мовця. Натомість художні не просто номінують суб'єкта (він зазвичай відомий), а слугують для того, щоб глибше й емоційніше розкрити його сутність.

На загальнономовній усталеній семантиці ґрунтується порівняння з об'єктом *тінь*. Творча інтерпретація порівняльної конструкції з відповідним об'єктом простежується в такому контексті: *Слідую, неначе тінь, Гальярдо за Ліонелем Мессі* (MG1, 26.11.22, 21:13).

Узуальним стало порівняння *як по нотах*, що функціонує в різних сферах, у тому числі й у футбольній: *Було зіграно все прекрасно, як по нотах* (ТК «Футбол 2», 19.02.18, 19:12). У «Словнику української мови» у 20-ти томах *як (мов, ніби і т. ін.) по нотах* потрактовано таким чином: «легко, без ускладнень, як слід; ніби за наперед продуманою схемою» [6]. Ми суголосні з позицією А.К. Мойсієнка, що «порівняння, вибудовані на ідіоматичній основі, відзначаються узагальнено-метафоричною значеннєвістю об'єктного компонента, яка, однак, набуває конкретизованої спрямованості у відношенні до суб'єкта» [4, с. 107].

Семантику динаміки репрезентує порівняльна конструкція, побудована за асоціативним зв'язком «магніт притягує щось»: *Так, проти нього, неначе магнітом, одразу стягуються суперники і не дозволяють Мессі мати нагоду просунутися із м'ячем, озирнутися, підвести очі* (MG1, 26.11.22, 21:30).

Порівняльну функцію в зображенні конкретних дій гравців можуть виконувати об'єкти, які є носіями біблійної семантики: *Якщо дивитися на розвиток подій у сьогоднішньому поєдинку, я думаю, що тут нічия буде, як манна небесна* (СК, 20.11.22, 19:29). Очікування нічиєї як *манни небесної* увиразнює бажаність навіть непереможного фіналу гри.

Частотніше вербально репрезентовані порівняння з об'єктами, що номінують статусну роль людини (переважно гравця команди), – *ветеран, сенатор* тощо.: *Це Жорді Альба – один із ветеранів, з сенаторів, як називають у Іспанії часто футболістів вікових* (MG1, 27.11.22, 21:21).

У футбольному телерепортажі один предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом) за такими ознаками:

– швидкістю, напрямом руху гравців: *А Еквадор куражиться, Еквадор просто ганяє свого суперника, як білку в колесі, і, по суті, просто дограє цей поєдинок* (СК, 20.11.22, 19:58);

– позиційною ситуацією на полі: *Повністю без м'яча, повністю у вакуумі перебуває катарська команда* (СК, 20.11.22, 19:59);

– якістю і точністю дій гравця: *Дійсно, неначе хтось із джойстиком віддавав цю передачу, граючи у «FIFA»* (MG1, 27.11.22, 18:48) та ін.

А.К. Мойсієнко стверджує: «Лексико-семантичні характеристики як окремих компонентів, так і всього порівняння творять аперцепційну мережу взаємозв'язку з відповідними лексичними одиницями тексту. Сприйняття останніх на основі порівняльного образу, лексико-семантичних компонентів порівняльної структури передбачає динамічне освоєння реципієнтом певної тематико-композиційної лінії, певної образної ідеї; відбувається своєрідна ідентифікація частин «розщепленого» порівняння, у зв'язку з чим ця ідея (разом із першообразом порівняння) отримує глибше осмислення (чи переосмислення)» [4, с. 114]. Розглянемо образні ідеї у футбольному репортажі:

1) критика гравця, оскільки той завдав слабого удару по м'ячу: *Погладив, як дівчинка кошеня* (ТК «Футбол 2», 6.12.17, 22:31);

2) порівняння футболіста з танком через його фізичні (зокрема, вагові) та ігрові кондиції (загалом це позитивна оцінка): *Справжній танк у центрі поля в Тотенхемі – Віктор Ваньяма* (ТК «Футбол 1», 10.02.18, 16:12);

3) готовність команди протистояти до останнього, що і заслуговує на повагу: *Моментами показали, що готові жалити, як бджола* (ТК «Футбол 1», 14.02.18, 22:05);

4) порівняння контролю м'яча для конкретного гравця із життєво важливим фактором, без якого неможливе існування: *Для Салаха це ігровий кисень, без якого він буде мертвим на полі* (ТК «Футбол 1», 04.04.18, 22:08);

5) міжгалузеве порівняння із баскетболом на позначення відмінно виконаної дії: *Зараз футбольний слемшот виконав гравець «Ман. Сіті»* (ТК «Футбол 2», 10.04.18, 23:12);

6) міжгалузеве порівняння із більярдом, коли футболіст виконав дуже точний удар: *Забив своячка у кут Едерсона, як вправний більярдист* (ТК «Футбол 2», 10.04.18, 23:19);

7) гравець опинився в оточенні футболістів чужої команди, проте не втратив контролю над ситуацією: *На нього налітають, немов шуліки, з п'ятьох сторін* (ТК «Футбол 2», 11.04.18, 23:04);

8) команда виглядає безсилою протиставити що-небудь своїм суперникам: *Зараз «Рома», як риба, викинута на берег, яка ковтає відкритим ротом повітря і не може себе знайти* (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:17);

9) футболіст уміло симулює порушення правил (похвала): *Намалював, як Пікассо* (ТК «Футбол 2», 24.11.18, 18:13);

10) гравці команди якісно виконують командний пресинг: *Наче удав, затискають у свої смертельні кільця. Так грають футболісти Манчестер Сіті* (ТК «Футбол 1», 08.12.18, 20:13);

11) порівняння тренера із диригентом на позначення відмінного контролю над діями команди на полі: *Андрій Шевченко зараз як диригент, не сідає, керуючи грою* (ТК «Футбол 2», 09.09.18, 17:49).

Порівняльні конструкції можуть мати різне граматичне вираження. Футбольний телекомунікаційний мовний матеріал містить у складі компаративних конструкцій і формалізовані показники порівняння – сполучники і безсполучникові порівняльні конструкції. До найпоширеніших груп сполучникових порівняльних зворотів належать порівняння зі сполучником *як*: *«Ліверпуль» насів, як бджоли на мед* (ТК «Футбол 2», 24.04.18, 22:23); *Намалював, як Пікассо* (ТК «Футбол 2», 24.11.18, 18:13).

Конструкцію, в якій об'єкт порівняння складає предикативну частину, ілюструє такий приклад: *«Альбісесте» зараз як ведмідь, якого вжалила бджола, і він розлютився* (MG1, 26.11.22, 21:46). До того ж підрядне речення підсилює ознаку самого порівняння.

Безсполучникові форми порівнянь також наявні в мові прямого футбольного телерепортажу. Зафіксовано порівняння у формі орудного відмінка: *Я думаю, він (м'яч – П. С.) би якраз став, ну, принаймні, в локальному вимірі, якоюсь рятівною паличкою для збірної Катару* (СК,

20.11.22, 19:30). У таких порівняльних конструкціях ступінь злиття сем суб'єкта й об'єкта порівняння найвищий, тому такі синтаксичні структури фразеологізуються, як-от вислів *стати рятівною паличкою*. Назване порівняння можна віднести до розряду загальнономовних. В.І. Кононенко вважає, що семантичне навантаження порівняння як категорії мовомислення дуже вагоме, що «у багатьох дискурсах воно перебирає на себе функцію провідної смислотвірної одиниці з широкими повноваженнями оцінності, експресії. За таких мовностилістичних умов порівняння стає ключовим компонентом у творенні загального смислу фрагмента тексту» [1, с. 163]. За нашими спостереженнями, таку функцію виконує порівняння й у мові футболу.

Висновки. Отже, порівняння як характерні ознаки мови прямого футбольного телерепортажу, з одного боку, вербалізують особливості мовомислення коментатора, а з іншого боку, вони є засобом інтерактивного зображення гри на футбольному полі. Порівняння як троп увиразнює мову футболу, слугує формуванню образності, вираженню експресивності, значно розширює палітру мовних засобів телекоментаря.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні мовної особистості футбольного тележурналіста, його власного мовного репертуару.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кононенко В. Прагматика художнього тексту: пошуки новостилію : монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2021. 365 с.
2. Маковецька-Гудзь Ю.А. Семантико-граматичні моделі художніх порівнянь (на матеріалі української поетичної мови 70–90-х років ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2010. 18 с.
3. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
4. Мойсієнко А.К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша : монографія. Київ : Сталь, 2006. 304 с.
5. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкіля, 2010. 844 с.
6. Словник української мови: в 20 томах. URL: <https://sum20ua.com/>.